

Geliş/Received: 05/09/2025
Kabul/Accepted: 28/10/2025
Araştırma Makalesi / Research Article

ISSN: 2547-9725

İTTİHAT ve TERAKKİ CEMİYETİ'NİN ÖRGÜTLENME YAPISI ve İKİNCİ MEŞRUTİYET'İN İLANINDAKİ ROLÜ

Mehmet Zakir SARIKAYA*

Öz

Bu çalışmanın amacı, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Osmanlı Devleti üzerindeki etkisini ve II. Meşrutiyet'in ilanındaki rolünü incelemektir. Hürriyet, müsavat ve adalet sloganlarıyla ortaya çıkan ve Osmanlı Devleti'ni çöküşten kurtarmayı amaçlayan İttihat ve Terakki Cemiyeti, II. Abdülhamit'in baskıcı yönetimine karşı muhalefeti organize eden öncü bir güç olarak öne çıkmıştır. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin güçlü yapısı, Cemiyet'in basın yoluyla gerçekleştirdiği etkili muhalefet ve II. Abdülhamit yönetimine karşı oluşturduğu siyasi ve askeri baskı, II. Meşrutiyet'in ilan edilmesinde ve Kanun-ı Esasi'nin yeniden yürürlüğe girmesinde etkin rol oynamıştır. İttihat ve Terakki Cemiyeti, Meşrutiyet'in ilanından sonra yönetimde etkili olmuş ve 31 Mart Vakası'yla II. Abdülhamit'i tahttan düşürmüş, Osmanlı Devleti'nin hem iç hem de dış politikasında egemen bir güç haline gelmiştir. Çalışma boyunca cemiyetin faaliyetleri, siyasi stratejileri ve sonuçları ele alınacaktır. Kullanılan yöntemler arasında nitel analiz kuramları, dönemin gazetelerin içerik analizi, devlet adamlarının hatıralarının derinlemesine incelenmesi ve ilgili literatür taraması bulunmaktadır. Çalışmanın sonucunda, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin hem iç hem de dış politikada merkezi bir rol üstlendiği, ancak bu politikaların Osmanlı Devleti'ni çöküşten kurtaramadığına dair tespitlere ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: II. Meşrutiyet, Kanun-ı Esasi, II. Abdülhamit, İttihat ve Terakki Cemiyeti, Muhalefet.

JEL Kodu: H11, N93.

The Organizational Structure of the Committee of Union and Progress and its Role in the Proclamation of the Second Constitutional Monarchy

Abstract

The purpose of this study is to examine the impact of the Committee of Union and Progress on the Ottoman Empire and its role in the proclamation of the Second Constitutional Era. Emerging with the slogans of liberty, equality, and

* Dr. Öğr. Üyesi, Bitlis Eren Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, mzsarikaya@beu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2443-8712

justice, and aiming to save the Ottoman Empire from collapse, the Committee of Union and Progress stood out as a leading force organizing opposition to the repressive rule of Abdülhamid II. The strong structure of the Committee of Union and Progress, its effective opposition through the press, and the political and military pressure it exerted against the rule of Abdülhamid II played an active role in the proclamation of the Second Constitutional Monarchy and the reinstatement of the Constitution. After the proclamation of the Constitutional Monarchy, the Committee of Union and Progress became influential in the administration and, with the 31 March Incident, deposed Abdülhamid II, becoming a dominant force in both the domestic and foreign policies of the Ottoman Empire. Throughout this study, the activities, political strategies, and outcomes of the Committee will be examined. The methods used include qualitative analysis theories, content analysis of newspapers of the period, in-depth examination of the memoirs of statesmen, and a review of relevant literature. The study concludes that the Committee of Union and Progress played a central role in both domestic and foreign policy, but that these policies failed to save the Ottoman Empire from collapse.

Keywords: : Constitutional Monarchy II, Constitutional Law, Abdühamit II, Committee of Union and Progress, Opposition.

JEL Codes: H11, N93.

1. GİRİŞ

II. Meşrutiyetin ilanı, Osmanlı Devleti'nin modernleşme ve anayasal yönetim arayışları açısından önemli bir dönüm noktasıdır. Bu dönemde, Osmanlı Devleti'ni ayakta tutmak için Osmanlıcılık, İslamcılık, Türkçülük, Batıcılık ve Adem-i merkeziyetçilik gibi farklı fikir akımlarının ortaya çıktığı görülmektedir.

II. Meşrutiyet'ten önce devleti çöküşten kurtarma konusunda arayışlar olmakla birlikte, bu girişimlerin istenilen sonuçları elde edemediği bilinmektedir. Meşrutiyet döneminde, Batı'daki gelişmeleri takip eden Osmanlı aydınları ve bürokratları, imparatorluğun çöküşünü durdurmak ve merkezi otoriteyi yeniden sağlamak amacıyla çeşitli reform hareketlerine girişmişlerdir. Bu reformlar bir yandan devleti kuvvetlendirmeyi amaçlarken, diğer yandan devletin modernleşmesi, batılılaşması ve çağdaşlaşması idealini taşımaktadır.

Tanzimat reformlarının yetersiz olduğunu düşünen Genç Osmanlılar, köklü değişikliklerin yapılması gerektiğini savunmuşlardır. Şinasi, Namık Kemal ve Ziya Paşa gibi önde gelen isimler, anayasal yönetim ve meşrutiyet taleplerini

gündeme getirmiştir. Genç Osmanlılar, meşrutiyetin ilanı ile halkın yönetime katılımının sağlanarak imparatorluğun daha güçlü kalacağına inanmıştır (Berkes, 2002: 407). Bu düşüncenin temelini Osmanlılık fikri oluşturmaktadır; bu anlayışla dil, din ve ırk farklılıklarını gözetmeksizin herkesin eşit vatandaş olarak kabul edilmesi hedeflenmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu'nda modernleşme ve merkezi otoritenin yeniden yapılandırılması çabaları, Meşrutiyet döneminden önce de başlamıştır. 1839 yılında ilan edilen Tanzimat Fermanı ile hukukun üstünlüğü, mülkiyet hakları ve vergilendirme gibi önemli düzenlemeler yapılmış; bu reformlar Batı'dan ilham alınarak devletin kurumlarını modernize etmeyi ve imparatorluğu kurtarmayı amaçlamıştır. Ancak, reformlar daha çok acil ihtiyaçların karşılanmasına dayanarak idari ve askeri teknolojilerle sınırlı kalmıştır (Ortaylı, 2006: 17-19). Tanzimat dönemi reformları, Osmanlı Devleti'ni beklenen düzeye taşıyamadığından yeni hamleler başlamış, I. ve II. Meşrutiyet bu çabaların bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu dönem, Osmanlı Devleti'nin Avrupa'dan daha fazla etkilendiği ve Avrupa'nın Osmanlı Devleti'nin iç işlerine daha çok müdahil olduğu bir dönemi ifade etmektedir.

II. Mahmut döneminde Avrupa'ya gönderilen bürokrat ve öğrenciler, Osmanlı Devleti'ne Avrupa'daki siyasi, idari, askeri ve hukuki uygulamaların taşınması gerektiğini savunmuşlardır. Bu düşünce, Osmanlı aydın sınıfının genel fikrini yansıtır. Bu bağlamda İttihat ve Terakki Cemiyeti; Meşrutiyet'i tesis etmeyi, Kanun-i Esasi'yi yürürlüğe koymayı ve eşitlik ile adalet alanını genişletmeyi hedeflemiştir (Aslan, 2010a: 104). Meşrutiyet ile birlikte meclis kurulacak ve devletin idaresi parlamenter bir hükümetle gerçekleştirilecekti (Tunaya, 1996: 10-11). Bu dönemde İttihatçıların Abdülhamit'i devirmeyi hedeflemediği söylenebilir.

Padişahı destekleyen ve onun meşruiyetine yönelik söylemler geliştiren İttihat ve Terakki Cemiyeti, istibdadın sorumluluğunu padişahın etrafındaki çevreye yüklemiştir. Cemiyet, Kanun-i Esasi'nin yürürlüğe girişini hem padişahın hem de halkın bu çevreden kurtuluşu olarak değerlendirmiştir (İkdam, 29 Temmuz 1324 / 11 Ağustos 1908). Cemiyetin, Meşrutiyet'in ilanından sonra gazetelere verdiği “muhterem

vatandaşlarımıza” başlıklı beyanatta: “artık padişah ile millet arasında hiçbir kuvve-i haine kalmadığı” (İkdam, 25 Temmuz 1324 / 7 Ağustos 1908)’ndan bahisle, istibdat yönetiminin bertaraf edildiği vurgulanmıştır.

İttihatçılar, Osmanlı Devleti’ni çöküşten kurtarmak için siyasi ve toplumsal alanda büyük bir dönüşüm gerektiğine inanmış ve bu sürece halkı dâhil ederek toplumsal bir taban oluşturmayı hedeflemişlerdir. Basın yayın faaliyetlerine önem vererek ve eğitim kurumlarını modernize ederek, müfredatlara vatanseverlik temalı içerikler eklemişlerdir (Uyanık, 2009: 67). 31 Mart vakasından sonra otoritesini güçlendiren İttihat ve Terakki Cemiyeti, ders kitapları ve eğitim programlarını kendi ideolojisi doğrultusunda yeniden şekillendirmiştir (Alkan, 2010: 66-67). Cemiyet, basın-yayın organlarında halkın hürriyet, adalet ve eşitliğine vurgu yaparak, savundukları değerlerin kamuoyunda benimsenmesine çalışmıştır. Meşrutiyetten önceki reformların başarısızlığını halkın sürece dâhil edilmemesine bağlayan İttihatçılar, devletin geleceğinin halkın refahıyla doğrudan ilişkili olduğu fikrini savunmuşlardır (Tural, 2004: 132-133). O dönemde Avrupa’da toplumu mobilize etme fikirlerinin yaygın olduğu, Cemiyet üyelerinin bu hareketlerden esinlendiği söylenebilir (Zürcher, 2004: 262). Ancak, İttihatçılar halktan bekledikleri desteği tam olarak sağlayamamıştır. Bu durumu fark ettikten sonra, mevcut düzeni değiştirmek için aydın ve seçkin bir zümre olarak mücadele etmeye devam etmişlerdir. Halkın desteğini göremeyen İttihatçılar, toplumla birlikte hareket etme fikrinden ziyade, toplumu eğitme, yönlendirme ve yönetme stratejisini benimsemişlerdir (Tural, 2004: 133-136). Bu strateji, Durkheim’in “iş bölümü” teorisinden yola çıkarak, önemli işlerin yalnızca toplumun seçkin okumuşları tarafından başarılabileceğine olan inancı yansıtmaktadır. Ayrıca, Fransız pozitivizminden etkilenen İttihatçılar, Ernest Renan’ın tesiriyle yönetimde seçkinciliği güçlendirmiş ve Cemiyet’in Paris’te örgütlenmesi, bu anlayışın öne çıkmasında rol oynamıştır (Mardin, 2009: 15). İttihatçıların, toplumsal dönüşüm için yönetici elitlerin önemini farkında oldukları açıktır. (Uyanık, 2009: 72).

Tanzimat hareketiyle Meşrutiyet’in ilanı, amaçları itibariyle birbirleriyle benzerlik gösterse de, önemli bir noktada

farklılık göstermektedir: Tanzimat, padişahın arzusuyla hayata geçirilen bir düzenlemeler silsilesi iken; Meşrutiyet, padişaha rağmen gerçekleştirilmiş bir reform süreci olarak dikkat çekmektedir. Bu özelliğinden dolayı Meşrutiyet, bazı araştırmacılar tarafından bir devrim olarak nitelendirilmektedir (Aslan, 2008: 355).

2. İTTİHAT VE TERAKKİ CEMİYETİ'NİN KURULUŞU VE ÖRGÜTLENMESİ

Meşrutî yönetimi yeniden hayata geçirmek; hürriyet, adalet ve müsavat taleplerini toplumun gündemine taşımak amacıyla Tıbbiye Mektebi öğrencilerinden Abdullah Cevdet, İshak Sükûtî, İbrahim Temo, Hüseyinzade Ali ve Mehmet Reşit öncülüğünde, 2 Haziran 1889 yılında “İttihad-ı Osmanî” adıyla bir cemiyet kurulmuştur (Ramsaur, 1972: 32; Aslan, 2010: 105; Efe, 2017: 279). Cemiyetin kuruluş tarihi konusunda farklı tarihler öne sürülse de kuruluşun I. Meşrutiyet’in yürürlükten kaldırılmasından sonra gerçekleştiği muhakkaktır (Efe, 2017: 279).

Cemiyetin kuruluşunda, İtalya’da ulusal birlik ve bağımsızlık hareketlerine örnek olan “Carbonari” hareketi ve Mason Tekilatı’nın model alındığı, Cemiyetin kuruluşunda görev alan İbrahim Temo’nun Mason Locası ve Carbonari Teşkilatlarıyla irtibatlı olduğu bilinmektedir (Aslan, 2010a: 105-106). İbrahim Temo’nun İtalya seyahati sırasında Napoli’deki bir mason locasını ziyaret etmesi ve Carbonari Teşkilatı hakkında bilgi alması, Osmanlı Devleti’nin kaderine hükmedecek gizli bir yapının teşekkülünde önemli bir rol oynamıştır. Cemiyet mensuplarının numaralandırılması ve Cemiyet’in işleyişiyle ilgili diğer bazı benzerlikler, Cemiyet’in Carbonari hareketinden etkilendiği savını güçlendirmektedir (Ramsaur, 1972: 32). Gizlilik içerisinde kurulan Cemiyet’in hücre sistemi şeklinde teşkilatlandığı görülmektedir (Kutlay, 2010: 67-68). İbrahim Temo’nun 1/1 şeklinde numaralandırıldığı görülmektedir. Burada paydaki numara hücreyi, paydadaki ise üye numarasını ifade etmektedir (Aksoy, 2013: 16). Temo’nun 1 numaralı hücrenin 1 numaralı üyesi olduğu anlaşılmaktadır. Cemiyet’in bir üyesi, iki veya üç üye ile tanıştırılmış ve bu isimlerin gizli tutulması tembihlenmiştir.

İtalyan Mason cemaatlerinin yöntemini benimseyen Cemiyet üyelerinde, Mason kardeşliğinin gereği olarak kabul edilen sır ve sadakat hislerinin de oldukça güçlü olduğu anlaşılmaktadır (Knight,2010:94).

1900'lerin başlarında Cemiyet'in 1000'e yakın üyesinin bulunduğu (Kocabaş, 1991: 33), Cemiyet'in, vatan ve millilik esasına dayanan düşüncesinin Tıbbiye ve Mülkiye öğrencileri arasında hızla yayıldığı görülmektedir (Mardin, 1998: 49; Tansu, 2003: 26). Vatan ve hürriyet fikrinin aynı dönemde Harbiye başta olmak üzere; Baytar mektebi, Topçu ve Mühendishane öğrencileri arasında da rağbet görmüştür (Ramsaur, 1972: 33-35; Hanioglu, 1966/I: 176.). Cemiyet'in özellikle genç ve okumuş/aydın kesim tarafından desteklenmesi, başlatılan hareketin daha etkili ve dinamik bir yapıya bürünmesine sebep olmuştur.

İttihad-i Osmanî, 1885 yılına kadar bir düşünce kulübü seviyesindeyken bu tarihten itibaren faaliyetlerini hızlandırarak aydın ve halk kitleleri arasında geniş bir taraftar desteği bulmuş ve II. Abdülhamit yönetimini tedirgin etmeye başlamıştır (Karabekir, 1993: 28-31). Cemiyet'in önemli isimlerinden biri olan Selanikli Nazım, Cemiyet'in Avrupa'da teşkilatlanması için Paris'e gönderilmiş, burada tıp fakültesine kaydolmuş, 1889 tarihinden beri burada bulunan Ahmet Rıza Bey'in Cemiyet'e katılmasını sağlamıştır. Yapılan istişareler sonucunda cemiyetin adının "Osmanlı Terakki ve İttihad Cemiyeti" olarak değiştirilmesine karar verilmiştir (Akşin, 1980: 23-24).

1906 yılında, İttihat ve Terakki'nin güçlü isimlerinden biri olan Talat Paşa'nın öncülüğünde ve Selanik Askerî Rüştiyesi Müdürü Mehmet Tahir Bey başkanlığında, Selanik'te, "Osmanlı Hürriyet Cemiyeti" kurulmuştur (Efe, 2017: 280). Diğer yandan Mustafa Kemal Şam'da "Vatan ve Hürriyet Cemiyeti'ni kurmuş ve bu cemiyet için Selanik'te bir şube açmıştır. Zamanla bu iki cemiyet arasında ilişkiler gelişmiş, Mustafa Kemal ve arkadaşları Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'ne katılmışlardır. Genç subayların bu cemiyete iştirakiyle cemiyet daha güçlü ve etkili hale gelmiştir. Bu gelişmeyle birlikte merkezi Paris'te bulunan Terakki ve İttihad Cemiyeti başkanı Ahmet Rıza Bey, Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'yle temasa geçmiştir (Çavdar, 1984: 65). Bu temaslar sonucunda yedi maddelik bir antlaşmayla iki

cemiyetin birleşmesi fikri üzerinde uzlaşmış ve 1907 yılında yeni cemiyetin adı “Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti” olarak kararlaştırılmıştır (Efe, 2017: 280). Yapılan toplantılarda; II. Abdülhamit’e, Kanun-i Esasi’yi ilan ettirmek ve bundan sonra alınacak kararlar için bir komite oluşturmak alınan önemli kararlardandır (Çavdar, 1995: 87). Cemiyetin Osmanlı Devleti’ndeki merkezi Selanik, dış merkezi ise Paris olarak kabul edilmiştir (Ramsaur, 1972: 142-143). Bu gelişmeden sonra Cemiyet’e özellikle genç subayların katılımı artmış, hareket halk arasında da taraftar bulmuştur. Cemiyet, giderek yönetime karşı oluşan muhalefetin merkezi konumuna ulaşmıştır. İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin faaliyetleri 1907’den itibaren Selanik’te olgunlaşmaya başlamıştır.

İttihat ve Terakki, muhaliflerin birleştiği bir merkez olmanın ötesine geçerek, yönetime karşı diğer muhalif gruplar ve kurumlarla ilişkilerini genişletmeyi hedeflemiş ve bu sayede tabanını büyötmeye çalışmıştır. Bunlardan biri de muhalif dini gruplardır. Mevcut yönetime muhalif olarak bilinen Bektaşiler, Melamiler, Mevleviler, Halvetiye ve Sünbölüye şeyhleri ve Uşşakiye Tarikatı’na mensup bazı kişiler ile İttihatçılar arasında yakın ilişkilerin kurulduğu görölmektedir (Efe, 2017; 281). Padişah II. Abdühamit’in özellikle Mevlevi ve Bektaşilerin faaliyetlerini takibe aldırması ve bazı yöneticilerini tutuklatıp sürgüne göndermesi bu grupların İttihatçılarla olan ilişkilerini doğrulamaktadır. İttihat ve Terakki’nin II. Meşrutiyet’in ilanıyla güçlenen iktidarları döneminde söz konusu dini grupların devlet yapısı içerisinde güçlenmeleri bu ilişkilerin doğruluğuna işaret eden bir başka husus olarak değerlendirilebilir (Erdoğan, 2016: 317-319).

II. Abdülhamit dönemindeki siyasi, iktisadi ve toplumsal çalkantılar yönetime karşı güçlü bir muhalefetin gelişmesine sebebiyet vermiştir. Muhalefetin şiddeti, Sultan II. Abdülhamit’in 1876 yılında ilan edilen I. Meşrutiyeti yürürlükten kaldırmasıyla artmıştır. Muhalefet, genel olarak İttihat ve Terakki Cemiyeti etrafında birleşmiştir. Cemiyet’in mensupları ve sempatizanları, ordudan tıbbiye, mühendislik mekteplerinden yönetim kadrolarında görev alan bürokratlara kadar uzanan çeşitli unsurlardan müteşekkil bir yapıdan oluşmuştur (Ünüvar, 2022: 130).

2.1. Cemiyet'in İdeolojisi

İttihat ve Terakki Cemiyet'ine doğrudan net bir ideoloji atfetmek oldukça güçtür. Ancak dönemsel ve konjonktürel olarak Cemiyet'in farklı ideolojiler benimsediği görülmektedir. Devleti ayakta tutma ve çöküşten kurtarmaya çalışmanın gereği olarak, kuruluşunun ilk yıllarında Osmanlıcılığı benimsediği anlaşılan Cemiyet'in, İslamcılık fikriyle de ters düşmediği görülmektedir. Bu yaklaşım, devletin ana unsurlarını bir arada tutma, halifelik makamının nüfuzuyla Müslüman kitleyi mobilize etme arzusunun bir sonucu olarak düşünülebilir. Ancak, 1913 darbesinden sonra cemiyetin söylemlerinde ve politikalarında daha net bir milliyetçi çizgi dikkat çekmektedir. Bu dönemden sonra Cumhuriyet'in kuruluşuna kadar belirgin bir şekilde Batıcılık ve Türkçülük fikri İttihat ve Terakki yönetiminin etkisiyle siyaset hayata hâkim olmuştur.

Osmanlıcılık fikri, Tanzimat'tan itibaren Osmanlı aydın ve bürokratları tarafından benimsenmiş, devleti dağılmaktan kurtarmanın yolu olarak görülmüştür (Karakaş, 2008: 68). Çok uluslu yapıyı dikkate alarak Batı'daki milliyetçilik akımlarının olumsuz etkilerinden korunma amacı güdülmüştür. İttihat ve Terakki Cemiyeti, Selanik'te gizli bir cemiyetken "İttihad-ı Anasır" düşüncesini benimsemiş ve farklı dini ve etnik kimliklerin birliğini savunmuştur (Ünüvar, 2022: 131). "Eşitlik" ve "kardeşlik" kavramları, Cemiyet'in Osmanlıcılık anlayışının merkezinde yer almıştır (Aydın, 2022: 118). Meşrutiyetin ilanından sonra, Cemiyet'in kontrolündeki gazeteler toplumu kavmiyetten milliyete geçiş sürecine yönlendirmiştir (Volkan, 28 Teşrinisani 1324/11 Aralık 1908). Ancak, İttihatçıların genel olarak milliyetçi bir düşünceye sahip olduğu, fakat çok uluslu yapının farkına vararak bu duyguları iktidara gelene kadar bastırdıkları söylenebilir. Osmanlıcılık ve İttihad-ı Anasır fikri, Balkan Savaşı'yla birlikte önemini yitirmeye başlamıştır.

İslamcılık, Batı aydınlanması karşısında Osmanlı aydınlarının bir kısmı, özellikle Ali Suavi ve Namık Kemal tarafından tartışılmaya başlanan bir kavramdır. İslamcılık hareketi, Osmanlı toplumunda, İslam'ın modernleşme sürecindeki rolünü yeniden yorumlama ve bu süreçte İslam'ın muhafaza edilmesini sağlama amacını gütmüştür. Bu düşünsel hareket, özellikle II. Mahmut döneminde başlayan reformların

ve Tanzimat döneminde daha da belirginleşen Batılılaşma eğilimlerinin etkisiyle şekillenmiştir. Abdülhamit'in benimsediği Panislamizm siyaseti bu fikrin Osmanlı Devleti'ndeki meşruiyetini kuvvetlendirmiştir. Modernleşmeci karakteriyle ortaya çıkan İslamcılık fikri, Batı'daki çağdaş gelişmeleri Osmanlı Devleti'nin toplumsal dokusuna zarar vermeden yapısal bir değişimi önermektedir (Karakaş, 2008: 72). İttihat ve Terakki'nin de kuruluş yıllarında İslamcılık fikrine karşı olmadığı hatta bu fikri zaman zaman benimsediği görülmektedir (Ünüvar, 2022: 132).

Türkçülük; Türk milletinin kimliğini, kültürünü ve bağımsızlığını ön planda tutan bir ideolojidir. Türkçülük akımı, Osmanlıcılık fikrinin eleştirisiyle kuvvet kazanmıştır (Karakaş, 2008: 84-85). Tarihsel olarak Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde ortaya çıkan ve Türkiye Cumhuriyeti döneminde gelişen bu anlayış, Türk ulusunun modernleşme ve ulusal bilinçlenme süreçlerinde önemli bir rol oynamıştır. Türkçülüğün temel hedefleri arasında, ulusal birliği teşvik etmek, Türk kültürünü yüceltmek ve bağımsızlığı savunmak bulunmaktadır. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Türkçülük anlayışı, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemindeki milliyetçilik hareketlerinin ve toplumsal dönüşüm süreçlerinin önemli bir parçası olarak değerlendirilmelidir. Cemiyet, özellikle 1908-1918 yılları arasında Osmanlı hükümetinde belirleyici bir rol oynamış ve Türkçülük anlayışı, Cemiyet'in politikalarının ve stratejilerinin merkezinde yer almıştır. Türkçülük, Cemiyet'in hem iç hem de dış politika hedefleri doğrultusunda şekillenen bir ideolojik çerçeve sunmuştur.

Batıcılık düşüncesi de tıpkı Osmanlıcılık, İslamcılık ve Türkçülük gibi İmparatorluğun sorunlarına çözüm üretmek ve devleti çöküşten kurtarmak amacıyla ortaya çıkan bir harekettir. II. Meşrutiyet'in ilanına kadar yeniliklerin Batılı bakış açısıyla gerçekleştirilmesi gerektiğini düşünenler için herhangi bir isim kullanılmazken, II. Meşrutiyet'in ilanından sonra bu gruba Garpcılar denilmiştir (Hanioğlu, 1985: 1382). Batıcılık fikrine göre, gelişme ve ilerleme Batı uygarlığıyla bütünleşmeyle gerçekleştirilebilirdi. Bu nedenle eskiye ait her şeyin terk edilerek Batılılaşmış bir siyasal ve toplumsal yapının inşa edilmesi gerektiğine inanılmıştır (Hanioğlu, 1985: 1384-

1385). İttihatçı kadroların etkili isimlerinin bir kısmının Avrupa'da tahsil görmüş olması ve muhalefetin Avrupa'da gelişip güçlenmesi, Batıcılık düşüncesini İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin temel politikalarından biri haline getirmiştir.

Adem-i merkeziyetçilik (merkeziyetçiliğin azaltılması) fikri, Osmanlı Devleti'nin çöküş döneminde önemli bir düşünür ve sosyolog olarak bilinen Prens Sabahattin tarafından savunulmuştur. Adem-i merkeziyetçilik, merkezi yönetimle taşra idareleri arasındaki görev ve yetkilerin ayrılmasını, yerel işlerin yönetiminde taşra idarelerine daha fazla yetki verilmesini öngören bir yaklaşımdır (Onar, 1966: 614). Prens Sabahattin tarafından savunulan adem-i merkeziyetçilik, İttihat ve Terakki tarafından "muzır" bir düşünce olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, İttihatçılar, adem-i merkeziyetçiliği Osmanlı Devleti'nin bölünmesine zemin hazırlayan bir tehdit olarak algılamış ve bu anlayışı sert bir şekilde eleştirmişlerdir (Burgaç, 2018: 148). Prens Sabahattin'in yerel yönetimlerin özerkliğini öngören fikirleri, İttihat ve Terakki'nin merkeziyetçi politikalarıyla çatışmakta ve bu sebeple dışlanmaktadır.

İttihat ve Terakki'nin kuruluş yıllarındaki siyasal düşüncesinde; Osmanlıcılık, İslamcılık ve Türkçülük'ün birbirinden kesin bir şekilde ayrılmadığı, özellikle İslamcılık ve Türkçülük fikrinin birbirlerini desteklediği ve bu yönüyle anlamlı bir terkinin ortaya çıktığı görülmektedir. Ancak, mutlak iktidarın sağlanmasıyla birlikte, Cemiyetin siyasal ideolojisinin Türkçülük ve Batıcılığa doğru kaydığı, hem iç hem de dış politikanın bu eksen üzerine oturtulduğu muhakkaktır (Ünüvar, 2022: 132-135).

2.2. İttihatçıların Basın Faaliyetleri

İttihat ve Terakki Cemiyeti, Abdülhamit yönetimine karşı muhalefesinde toplumsal tabandan yoksun kalmış ve destek bulmak için basın-yayın organlarına yönelmiştir; bu kapsamda, 1 Aralık 1895'te Meşveret gazetesi Londra'da yayın hayatına başlamış ve yönetime eleştirilerde bulunarak Osmanlı toplumunu birleştirmeye çalışmıştır (Eyicil, 1989: 8). Ayrıca, Osmanlı gazetesi de halkı bilinçlendirmeyi misyon edinmiş, Batı emperyalizmine karşı eleştirilerde bulunarak laiklik ve devrime olumlu bir yaklaşım sergilemiştir. (Osmanlı, S.1, 1 Kanun-ı

Evvel 1897: 1-2). Batılı pozitivistlerin etkisinde kaldığı bilinen İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin etkili aktörlerinden biri olan Abdullah Cevdet'in Cenevre'de neşrettiği İçtihat dergisi de Osmanlı Devleti'nin monarşi yapısını eleştirerek toplumun Batıya uyarlanması gerektiği konusunda yayınlar yapmıştır (Durdu, 2003: 299).

Meşrutiyet'in ilan edildiği gün itibariyle İstanbul'da günlük yayın yapan gazeteler sadece İkdam, Sabah ve Tercüman-ı Hakikat'ten ibaretti (Akşin, 1994: 25). Meşrutiyet'in ertesi günü daha önce haftalık yayın yapan Servet-i Fünûn gazetesi de günlük yayın yapmaya başlamış böylece sayı İstanbul için dörde çıkmıştır. Birkaç gün içinde; Tanin, Hukuk-ı Umumiye, İkbal, Millet, Basiret, Hürriyet ve Mizan gazeteleri günlük neşriyatlara başlamışlardır (Süleyman Tevfik, 2011: 252-253). Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte oluşan özgürlük ortamı sayesinde neşriyatta adeta bir patlama yaşanmıştır. Birçok gazete, dergi ve mecmuanın yayınlandığı, sözü olanın fikrini basın yoluyla duyurmaya çalıştığı bir döneme girilmiştir. Öyle ki, bazı mecmuaların birkaç kez yayın yaptığı, hatta sadece bir kez yayınlanıp devamı gelmeyen neşriyatların olduğu (Kaygusuz, 1995: 37), Meşrutiyet'in ilanından sonra günlük neşredilen gazetelerin sayısının elliye geçtiği görülmektedir (Ahmet İhsan, 1931/II: 35). Döneme dair hatıralarında basın hayatına geniş yer veren Süleyman Tevfik (2011: 253), Meşrutiyet'in ilanından sonra yayınlanan mecmua sayısının da gazete sayılarına yakın olduğunu ifade etmektedir. Bu durum, uzun zamandır süren istibdat yönetiminin ve ifade hürriyetinin kısıtlanmasının ortadan kaldırılmasının bir sonucu olarak değerlendirilmelidir. Zira Kanun-i Esasi'nin 12. maddesi uyarınca basın faaliyetlerine tam bir serbestlik tanınmıştır.

Meşrutiyet sonrası yayımlanan bazı yayınlar, genellikle İttihat ve Terakki'yi desteklerken, partinin halk üzerinde minnet hissettirmesi ve bazı istibdat yanlılarının yönetime girmesi, bazı İttihatçıları muhalefete yöneltmiştir. Eski İttihatçılar arasında yer alan Rıza Paşa ve Süleyman Tevfik gibi yazarlar, İttihat ve Terakki'nin eksen kaymasını eleştiren makaleler kaleme almıştır. Ayrıca, yeni yönetimin toplumu özünden kopardığı ve garplılaştırmanın sakıncalarını vurgulayan yayınlar da çıkmıştır.

Meşrutiyet'in ilanından sonra; İttihatçıların yeni rejim lehine kamuoyu oluşturmaya çalıştıkları görülmektedir (Dağlar, 2011: 144). İkdam gazetesinin 24 Ağustos 1324/6 Eylül 1908 tarihli beyannamesinde köylülerin hürriyet ve müsavat konusunda bilgilendirilmesi gerektiğine vurgu yapılmıştır. İttihatçıların basın yoluyla halkı bilinçlendirme ve siyasete ilgisini çekme girişiminin zamanla sonuç verdiği söylenebilir. Bu teşebbüsün bir sonucu olarak sivil toplumun güçlendiği; dernek, cemiyet, sendika ve kulüplerin sayısının arttığı, kadın haklarına yönelik söylemlerin geliştiği kısacası halkın yavaş yavaş politikaya ilgi duymaya başladığı görülmektedir. Daha önce Osmanlı toplumunda pek de rastlanmayan toplu gösteriler yine bu dönemde gerçekleşmiştir. Örneğin Bulgaristan'ın bağımsızlığını tanımayacağını ilan eden İngiltere lehine İstanbul'da gösteriler düzenlenmiştir (Tanin, 24 Eylül 1324/7 Ekim 1908). Bu gösteriler kısa bir süre sonra büyük mitinglere dönüşmüş, yaklaşık 50 bin kişinin katılımıyla Bulgaristan'ın bağımsızlığı protesto edilmiş, halkın bu tutumu basında büyük bir takdirle haber yapılmıştır (İkdam, 24 Eylül 1324/7 Ekim 1908; Tanin, 26 Temmuz 1324/8 Ağustos 1908).

Meşrutiyet'in ilanına kadar Padişah II. Abdülhamit'i sert bir şekilde eleştiren basının, Meşrutiyet'in ilanından sonra basına yönelik sansürün ortadan kalkmasıyla birlikte, Padişah'ı eleştiren yayınlardan vazgeçtiği, hatta Meşrutiyet'in Padişah'ın inayetiyle gerçekleştirildiği, bu nedenle Padişah'a şükran ve minnet duyulması gerektiği yönünde yayınlar yaptığı görülmektedir (İkdam, 12 Temmuz 1324/25 Temmuz 1908).

Dönemin gazetelerinde genellikle hürriyet, adalet ve eşitliğe vurgu yapılmış, meşrutiyetle birlikte halkın neleri kazandığına ve ifade hürriyetine dikkat çekilmiştir:

“Bundan böyle hiçbir kimse öyle keyfi olarak tevkif edilemez, haps olunamaz. Hiçbir kimseye eziyet, işkence verilemez. Eğer bir kimse âyân bir cürmden dolayı derdest edilirse derhal hâkim huzuruna getirilmeli ve o adam niçin tevkif olunduğunu, niçin evinin basıldığını, niçin zabıtaya nakil edildiğini bilmeli, anlamalı. Öyle bir takım iftiralar ile, ücretli hafiyeler ile hükümetin sâdık tebâsının hürriyeti, rahatı, mülkü ve malı gasp edilemez. Matbuat kânun dairesinde serbesttir. Yani öyle sansür memurları matbaaya gelerek yazıları keyfi

olarak bozup, çizemezler. Muharrirler kendi vicdanları ile kânun dairesinde yazı yazarlar ve eğer müştekî (şikâyet eden) bulunursa Avrupa'nın bilcümle serbest memleketlerinde olduğu gibi muhâkeme huzurunda taht-ı muhâkemeye alınırlar" (İkdam, 13 Temmuz 1324/26 Temmuz 1908).

Kanun-ı Esasi'yle birlikte herkesin can ve mal güvenliğine vurgu yapan yayınlar, Padişah'ı adeta tesis edilen yeni düzenin koruyucusu olarak yansıtmışlardır: "Bundan sonra herkes aslen mutasarrıf olduğu mal ve mülkten emindir... Bundan sonra her türlü işkence vesair her nevi eziyet katiyyen ve külliye memnudur... Artık padişahın kanununa karşı hareket etmeye kimse cürret edemeyecektir." (İkdam, 12 Temmuz 1324/25 Temmuz 1908).

Meşrutiyet'in ilanından sonra İttihat ve Terakki yönetimine yönelik muhalif yayınlar yapan gazeteler Cemiyet tarafından baskılanmış ve Cemiyet'in girişimiyle 16 Temmuz 1909 tarihinde Meclis-i Mebusan tarafında çıkarılan Matbuat Kanunu'yla hükümete gazete kapatma yetkisi verilmiştir.

3. II. ABDÜHAMİT'İN İTTİHAATÇILARLA MÜCADELESİ

İttihatçıları "fesat grubu" olarak nitelendiren II. Abdülhamit, İttihatçıların faaliyetlerini engellemek için farklı yöntemlere başvurmuştur. Baskı, sindirme, hapis cezası ve sürgün kullanılan yöntemlerden bazılarıdır. Cemiyet mensuplarının yönetime karşı yayın faaliyetlerini durduran ve muhalefetten vazgeçmeleri için genel af ilan eden II. Abdülhamit, Cemiyet'in Avrupa'daki örgütlenmesinin sonlandırılması amacıyla diplomasiyi kullanmıştır (Aslan, 2010a: 106). Bu amaçla Avrupa'ya birkaç kez elçi gönderen Abdülhamit, İttihatçıların Osmanlı Devleti aleyhine sürdürdükleri faaliyetleri durduramamış (Tunaya, 1952/I: 105), buna rağmen muhalifleri ikna etme girişiminden vazgeçmemiştir (Aslan, 2010a: 117).

II. Abdülhamit, İttihatçıların faaliyetlerinden Tıbbiye Mektebi'nin bazı öğrencilerinin ihbarıyla 1882 yılında haberdar olmuştur. İhbar üzerine tahkikat başlatan padişah, mektebin komutanı olan Ali Saip Paşa'yı azlederek, 1893 yılında mektebin komutanlığına Mehmet Zeki Paşa'yı atamıştır (Tunaya, 1951/I:

110; Kandemir, 1975: 67). Zeki Paşa'nın disiplinli ve sert tutumu neticesinde bazı öğrenciler mahkemeye sevk edilerek tutuklanmış, ancak daha sonra ilan edilen bir af kararnamesiyle bu öğrenciler serbest bırakılmışlardır (Kocabaş, 1991: 34). Tevkif edilip sonra serbest bırakılan, sürgün edilen ve baskı altında bırakılan muhaliflerin bir kısmının yurt dışına kaçması İttihat ve Terakki'nin Avrupa'daki yapılanmasının kuvvet kazanmasına sebep olmuştur (Kutay, 1964: 71-75; Kuran, 1956: 257).

Cemiyet üyeleri, özellikle Paris ve Cenevre'de toplanarak muhalefetlerini buradan yürütmüşlerdir. Ancak, sarayın Paris büyükelçiliği vasıtasıyla Cemiyet'in kapatılması ve basın-yayın faaliyetlerinin durdurulması için Fransız hükümetinden yardım talep etmesi üzerine Fransız hükümeti cemiyetin merkezini kapatmış, faaliyetlerine son vermiş ve cemiyet üyelerini sınır dışı etmiştir (Aslan, 2010a: 111). Cemiyet üyeleri, bu gelişmeler karşısında geri adım atmamış ve Cemiyet'in merkezini Brüksel'e taşımışlardır. Abdülhamit yönetiminin Belçika hükümetine yaptığı baskılar sonuç vermiştir. Bunun üzerine Cemiyet üyeleri bu defa Cenevre'de kümelenmişlerdir (Mardin, 1995: 104). Bu dönemde Cenevre, başta Rus anarşistleri olmak üzere birçok ülkenin muhaliflerinin faaliyet gösterdiği bir merkez olarak dikkat çekmektedir (Knight, 2010: 68). Sarayın diplomasi yoluyla kurduğu baskı sınırlı kaldığından Cemiyet mensupları bilahare Paris'e dönerek buradaki faaliyetlerini sürdürmüşlerdir (Eyicil, 1989: 12). Bütün bu gelişmeler, Osmanlı devlet idaresine karşı oluşan muhalefetin nasıl güçlü bir motivasyona sahip olduğunu göstermek bakımından oldukça önemlidir. Cemiyet'in toplumda marjinal ya da illegal bir hareket olarak algılanmasının önündeki en büyük engelin Cemiyet'in oluşturduğu muhalefette devlet adamlarının da zaman zaman yer alması olduğu söylenebilir. Zira, oluşan siyasi baskılar neticesinde Damat Mahmut Paşa ve oğulları Avrupa'ya kaçarak İttihat ve Terakki Cemiyeti'yle birlikte hareket etmişlerdir (Kuran, 1956: 231-232). Benzer bir kaçış, II. Abdülhamit'in yeğeni ve Ahrar Fırkası'nın gerçek lideri Prens Sabahaddin tarafından gerçekleştirilmiştir (Knight, 2010: 73). Bu durum, Avrupalıların Cemiyet'e olan bakışını olumlu etkilemiştir (Hanioglu, 1966/I: 343). II. Abdülhamit'in Mahmut

Paşa'nın iadesine ilişkin Fransız hükümetine yaptığı baskıların da sonuçsuz kaldığı görülmektedir (Ramsaur, 1972: 72-73; Kocabaş, 1991: 35).

II. Abdülhamit, gerek bürokratik kanallarla gerekse hafiye vasıtasıyla İttihat ve Terakki'nin hem içerideki hem de Avrupa'daki faaliyetlerinden sürekli haberdar olmaya çalışmıştır. Başta Londra ve Paris olmak üzere saray tarafından görevlendirilen birçok hafiye, Cemiyet'in faaliyetleri hakkında sürekli İstanbul'a bilgi aktarmışlardır (Knight, 2010: 70). Padişah, aleyhinde neşredilen yayınların Osmanlı Devleti'ne girmesini yasaklamış, muhalifler tarafından neşredilen Osmanlı ve Meşveret gazetelerinin yayın faaliyetlerini durdurmak için Paris Sefareti'ne bu iş için özel memur tayin etmiştir (Aslan, 2010a: 114; Kocabaş, 1995: 35). II. Abdülhamit yönetimini eleştiren ve Almanya'da neşredilen "Sultan Abdülhamit Han ve Memalik-i Şahane'de Islahat" adlı kitabın ülkeye sokulması yasaklanmış, İngiltere'de "Esrar-ı Harem" adlı piyesin oynanması diplomatik girişimlerle durdurulmuştur. Mehmet Tevfik Paşa'nın yazdığı iddia edilen Vatan Tehlikede isimli risale yasaklanan bir başka yayındır (Birinci, 1988: 9-14). Cemiyet-i Cedide-i Osmaniye, Neler Olacak ve İmamet ve Hilafet risaleleri de yönetimi eleştirdikleri gerekçesiyle yasaklanan kitaplar arasında yerini almıştır (Hanioğlu, 1966 I: 181). Söz konusu bu eserler Mısır'da neşredilmiştir. Bunda, Avrupa'dan farklı yollarla Mısır'a giden muhaliflerin etkili olduğu muhakkaktır. Ancak, Sultan Abdülhamit, muhalif yayınların basıldığı Matbaa-i Osmaniye'nin kapatılması için gerekli girişimleri yapmakta gecikmemiştir (Aslan, 2010a: 115).

İttihat ve Terakki, Avrupa'daki yayınlarının Osmanlı Devleti'ne girişinin yasaklanması önlemine karşı bu yayınları yabancı postaneler vasıtasıyla ülkeye sokmaya çalışmıştır (Ramsaur, 1972: 40). Postanelerde yapılan denetimlerde istibdat devri ve II. Abdülhamit yönetime karşı varakalara rastlanmaktadır. II. Abdülhamit, 1901 yılında, İttihat ve Terakki Cemiyet'i tarafından İstanbul'da büyük bir miting yapılacağına dair Paris elçiliğince bilgilendirilmesi üzerine yabancı posta adreslerine gönderilmiş postalara el koydurarak içindekileri incelemiştir (Knight, 2010: 72)

II. Abdülhamit, İttihatçıların muhalefetten vazgeçmemesi üzerine “aff-ı şahane” ilan ederek, muhalefetlerini durdurmaları şartıyla Osmanlı Devleti’ne dönenler için memuriyet ve ikamet hakkı tanımıştır. Yurt dışında kalan öğrencilere de öğrenim imkânı, aylık maaş ve elçilik görevleri vaadinde bulunulmuş; kabul edilmemesi durumunda Osmanlı vatandaşlığından çıkarılacakları belirtilmiştir (Karal, 1995/VIII: 58). Fakat bu teklife yalnızca 60 civarında Cemiyet mensubu olumlu yanıt vermiştir. (Mardin, 1995: 144; Kuran, 1956: 58). Ancak Cemiyet’in iki önemli ismi Ahmet Rıza ve Nazım Bey, II. Abdülhamit’in af genelgesini şiddetle reddederek, muhalifleri istibdat yönetimine karşı birleşmeye ve mücadeleyi sürdürmeye davet etmekten vazgeçmemişlerdir (Karal, 1995/VIII: 519; Eyicil, 1989: 20). Padişah’ın taleplerini kabul ederek yurda dönen bazı İttihatçıların da II. Abdülhamit’in verdiği sözlere sadık kalmadığını gerekçe göstererek muhalefete devam ettikleri görülmüştür (Osmanlı, S.3, 1 Kanun-ı Evvel 1897, s. 1).

II. Meşrutiyet’in ilanından sonra İttihatçılar ile Padişah arasında bir çatışmasızlık dönemi yaşanmış ve taraflar arasında uzlaşa sağlanmıştır. Kanun-i Esasi ile Padişah baskı politikasını bırakmış; İttihat ve Terakki Cemiyeti basın yoluyla Padişah’ın meşruiyetini desteklemiştir. II. Abdülhamit, Meşrutiyet’i sahiplenmiş ve Avrupa elçilerine “Kanun-i Esasi’nin ilelebet devam edeceği”ni belirtmiştir. (Tanin, 19 Temmuz 1324 / 1 Ağustos 1908). Padişah, 27 Temmuz tarihinde bütün gazetelerde yayınlanan nutkunda, Kanun-i Esasi’yi ilan etmekteki maksadın sadece toplumun barış ve refahının olmadığı, bununla birlikte idari reformun hedeflendiği ve istibdadın sebep olduğu usulsüzlükleri ortadan kaldırmak olduğunu beyan etmiştir (İkdam, 14 Temmuz 1324 / 27 Temmuz 1908). II. Abdülhamit, kendisini Kanun-i Esasi’nin aktörü olarak yansıtmakla birlikte, İttihat ve Terakki Cemiyeti’ne de paye vermektedir. 11 Ağustos tarihli gazete haberlerine göre II. Abdülhamit, toplumun bütün fertlerinin İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin çizgisinde olduğu, kendisinin de onların reisi olduğu ve bundan sonra beraber çalışacaklarını ifade etmiştir (Tanin, 29 Temmuz 1324 / 11 Ağustos 1908; İkdam, 29 Temmuz 1324 / 11 Ağustos 1908).

II. Abdülhamit ile İttihatçılar arasında uyum ve işbirliği açıklamaları yapılsa da iki tarafın da birbirlerinin şerrin emin olmadıkları söylenebilir. İttihat ve Terakki Cemiyeti, ordudan aldığı destekle Rumeli’de bulunan Avcı Birlikleri’ni İstanbul’a konuşturması (İslamoğlu, 2018: 68), Kanun-i Esasi’nin ilan edilmesine rağmen Cemiyet’in merkezinin hala Selanik’te olması bu düşünceyi kuvvetlendirmektedir. II. Abdülhamit’in de Cemiyetin hükümet ve ordu içindeki yapılanmasından büyük endişe duyduğu görülmektedir (Kansu, 1998: 7).

4. II. MEŞRUTİYETİN İLANI

Osmanlı Devleti, 23 Aralık 1876’da Meşrutiyet rejimine geçmiş; ancak 1877-78 Osmanlı-Rus savaşıyla Sultan II. Abdülhamit, Meşrutiyet’i kaldırmış ve Meclis’i feshetmişti. Bu, Padişah’a karşı yoğun bir muhalefet yarattı (Kodaman, 2002: 168). II. Abdülhamit, muhalefetin baskısı altında Kanun-i Esasi’yi yeniden ilan etmek zorunda kaldı. Meşrutiyeti kabul ettiren güç, İttihat ve Terakki Cemiyeti’ydi (Bayur, 1959: 270). Cemiyet üyeleri, devletin kurtuluşunun meşruti yönetimle mümkün olduğunu düşünmekteydiler (Mardin, 1995: 308; Kodaman, 2002: 169).

İngiliz Kralı III. Edward ile Rus Çarı II. Nicola’nın Reval Görüşmeleri’nde Osmanlı Devleti’ni bölmeye ve parçalamaya yönelik aldıkları kararlar (Koloğlu, 1985: 16; Aslan, 2008: 346) İttihat ve Terakki üyelerini oldukça tedirgin etmiş; Enver, Niyazi ve Eyüp Sabri Beyler dağa çıkmak suretiyle isyan hareketini başlatmışlardır (Aslan, 2010a: 119). Dolayısıyla, Reval Görüşmeleri, Cemiyet’i sivil muhalefetin dışına çıkararak silahlı mücadeleye sevk etmiştir. Cemiyet’in onayını aldıktan sonra (Uzunçarşılı, 1956: 108) yaklaşık 200 asker ve sivilden müteşekkil bir muhalif grupla Meşrutiyet’i ilan ettirmek maksadıyla dağa çıkma kararı alan Niyazi Bey (Ahmad, 1984: 20), Padişah’a gönderdiği telgrafta Meşrutiyet’in ilanından başka bir amacının olmadığını ifade etmiştir (Aslan, 2010a: 119). Onlara göre, “memlekette idare-i meşrutanın te’sisine çalışmak, 1293 Kanun-i Esasisi’nin tatbikini temin etmek”ten başka bir yol kalmamıştır (Enver Paşa, 1991: 58). Cemiyet’in Manastır merkezinden saraya yapılan bir ihtarda, Meclis’in derhal açılmaması halinde olağandışı hadiselerin

gerçekleşeceği, bunun için ortak bir mutabakatın sağlandığı yönünde adeta tehdit içeren bir telgraf gönderilmiştir (Yöntem, 1962/II: 259). “Mukaddes Halifemiz Zâtişahanelerinin Huzuruna” başlıklı telgrafta; kendilerinden, mutavaat ve bağlılıklarının zedelenmemesi maksadıyla Kanun-i Esasi’nin bilfiil uygulanması için irade buyurmasını istirham eden telgrafta, aksi takdirde zâtişahanelerinin arzu etmeyeceği hadiselerin meydana geleceği bildirilmiştir. Telgrafın son cümlesinde Manastır vilayetinde Kanun-i Esasi’nin ilanı için bir mutabakatın sağlandığına ilişkin açık bir mesaj verilmiştir:

“Manastır vilayeti içindeki bütün mülki memurlar, ordu subayları, erat, şeyhler ve ilmiye sınıfı, her türlü din ve ırktaki üst ve alt tabaka halkın cümlesi tek bir gaye için çalışmak maksadıyla, Allah’ın birliği üzerine yemin etmiş olarak emir ve iradenizi bekliyoruz” (Knight, 2010: 167).

Manastır sokaklarına asılan afişlerde, mutlakiyet yönetiminin meşruluğuna dair eleştiriler yapılmış ve İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin amacının halkın gasp edilen haklarını iade etmek olduğu vurgulanmıştır. Cemiyet, Padişah’ı devirmek yerine halk ile Padişah arasında bir bağlantı kurmayı hedeflemiş ve bunu Kanun-i Esasi ile sağlamayı savunmuştur. Benzer bir girişim Selanik’te de gerçekleşmiş; Cemiyet üyeleri, Kanun-i Esasi’nin yürürlüğe girmesi için saraya telgraf gönderilmesini ve bildirilerin asılmasını kararlaştırmıştır. (Çavdar, 1991: 33).

İttihat ve Terakki Cemiyeti, Abdülhamit yönetimine karşı yalnızca siyasi muhalefetle kalmamış, bazı askerleri ordudan yanına çekerek darbe hazırlıklarına başlamıştır. Ordudaki maaş ve atama düzensizlikleri, subayların saraya karşı harekete geçmesi için uygun bir zemin oluşturmuştur (Bayur, 1991: 430). Padişah’ın emriyle Cemiyet’in silahlı kuvvetlerine karşı harekete geçen 18. Nizamiye Fırkası kumandanı Şemsi Paşa, İttihatçı subay Atıf Bey tarafından öldürülmüş, bu durum Cemiyet’in ilk siyasi cinayetidir (Uzunçarşılı, 1956: 109-111; Ramsaur, 1972: 153; Bayur, 1991: 444)..

İttihat ve Terakki’nin Meşrutiyet’i ilan etmesi ve bunu telgraflarla saraya bildirmesi, Sultan II. Abdülhamit’i 23 Temmuz gecesinde Kanun-ı Esasi’yi yeniden yürürlüğe

koymaya zorlamıştır (Karal, 1995/VIII: 8). İstanbul'da Meşrutiyet'in ilan edilmemesi durumunda, yüz bin kişilik bir kuvvetin padişaha karşı harekete geçeceği ve veliaht tayin edileceği haberi de Padişah'ı Meşrutiyet'i ilan etmeye iten unsurlardandır (Bayur, 1991: 59). Arap İzzet Paşa, isyanın bastırılması için halka güç kullanarak destek verilmesini önermiş, ancak II. Abdülhamit, sivil bir savaşa rıza göstermeyeceğini belirterek bu teklifi reddetmiştir. 23 Temmuz 1908'de, Sait Paşa ile istişare ettikten sonra II. Abdülhamit, "Kanun-i Esasiyi ben tesis etmiştim;... mademki milletim bu kanunun yeniden yürürlüğe girmesini arz ediyor, ben dahi verdim" diyerek Kanun-i Esasi'yi yeniden yürürlüğe koyduğunu ve dağıtılan Meclis'in toplanacağını resmen kabul etmiştir (Aksoy, 2013: 24).

24 Temmuz 1908 tarihli gazeteler Meşrutiyet'in ilanına ilişkin resmi duyuruyu manşetlerden kamuoyuna duyurmuşlardır (Sabah, S. 6783, 11 Temmuz 1324/24 Temmuz 1908, s. 1; İkdam, S. 5087, 11 Temmuz 1324/24 Temmuz 1908, s. 1). Padişah II. Abdülhamit bu tarihten 4 gün sonra Kur'an'a el basarak Kanun-ı Esasi'yi muhafaza edeceğine dair yemin etmiştir. Bu durum, dönemin Şeyhülislamı Cemalettin Efendi tarafından Cemiyet üyelerinin ileri gelenlerine bildirilmiştir (Bayur, 1991: 67). Böylece, İttihat ve Terakki Cemiyeti, uzun yıllar sürdürdüğü siyasi mücadelesini kansız bir darbe ile başarıya ulaştırmış, Padişah'la uzlaşarak Meşrutiyet'i ilan ettirmiş ve bu tarihten itibaren de Osmanlı devlet idaresinde etkin olmaya başlamıştır.

Meşrutiyet'in ilanı, toplumun her kesiminde büyük bir sevinçle karşılanırsa da halk, bunun anlamı ve içeriği konusunda tam bilgiye sahip değildi (Ahmad, 1984: 35). Yine de, istibdadın kaldırıldığı ve hürriyet alanının genişlediği yönünde bir kanaat oluştu. Meşrutiyet'in ilanı, bazı çevrelerde sınırsız bir hürriyet olarak algılandı ve adeta herkesin her istediğini yapabileceğine dair bir motivasyon oluşturdu. Bu durum, özellikle İstanbul'da taşkınlıklar, usulsüzlükler ve suç oranlarının artmasına yol açtı (Aksel, 1977: 174). Dönemin kaynaklarında Meşrutiyet, genellikle "Hürriyetin İlanı" olarak adlandırılmaktaydı (Alkan, 2010: 61-62).

1908 yılında seçimler Kasım ayı sonu ile Aralık ayı başında gerçekleştirildi. İttihat ve Terakki Cemiyeti, seçim slogan olarak hürriyet, vatan ve millet kavramlarını tercih etmiştir. Bu seçimlerin sonucunda, Meclis-i Mebusan'da İttihat ve Terakki Cemiyeti milletvekili sayısı itibariyle çoğunluğu elde etmiştir. (Durdu, 2003: 304). Cemiyet'in seçimlerden ezici bir çoğunlukla çıkması ilerleyen zamanlardaki politikalarına da yansımıştır. Fransız Devrimi'nden etkilendiği bilinen İttihatçıların Osmanlı Devleti'nde monarşiye karşı "anayasacılık"ı hayata geçirmenin başarısı olarak değerlendirilebilir (Aydın, 2022: 117).

Meclis-i Mebusan, 17 Aralık 1908 tarihinde, Padişah II. Abdülhamit'in katılımıyla açılmıştır. (Akşin, 1994: 23). Meclis-i Mebusan'ın açılmasından kısa bir zaman sonra Meclis Başkanlığı'na İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin etkili isimlerinden Ahmet Rıza Bey seçilmiştir. Oluşturulan 1909 anayasasıyla yasama organının teşekkülünde değişiklik yapılmamışsa da Padişah'ın iznine gerek duyulmadan meclise kanun çıkarma yetkisi verilmiştir. Meclis'in kanun yapma ehliyetini elde etmesi yasama yetkisini Padişah'ın tekelinden çıkardığını göstermektedir (Vatandaş, 2008: 56).

Meşrutiyet rejiminin tesisinde önemli bir rol oynayan İttihat ve Terakki Cemiyeti, 1908-1909 yıllarında iktidarı doğrudan devralmamış; bunun yerine denetlemeyi tercih etmiştir. 1909-1912 döneminde "iktidar partisi" olarak anılsa da, hükümet olamamış ve devlet işlerini Meşrutiyet öncesi yöneticiler yürütmüştür. Bu durum, İttihatçıların genellikle genç ve deneyimsiz olmalarından kaynaklanmıştır. İttihatçılar, Said Paşa hükümetinin kurulmasına karşı çıkmamış, ancak devlet idaresini takip etme konusunda geride durmamışlardır (Ahmad, 1984: 38). Tüm bu pasif görünüme rağmen, Cemiyet 1908'den itibaren gelişmelerin katalizörü olmuştur (Ünüvar, 2022: 129-130). 1913 yılında gerçekleştirdiği darbeyle mutlak anlamda iktidarı ele geçirmiştir.

II. Meşrutiyet, Osmanlı toplumunda yalnızca siyasi bir değişim yaratmakla kalmamış, sosyal, kültürel ve ekonomik alanlarda da köklü bir dönüşüm sağlamıştır; bu süreçte Batı'ya yöneliş belirginleşmiştir (Vatandaş, 2008: 58). Toplumsal bilincin güçlenmesi ve milliyetçilik duygusunun ön plana çıkması, dönemin karakteristik özellikleri arasındadır (Turhan,

2002: 186). Talat Bey'in liderliğindeki İttihat ve Terakki'nin politikaları, bu değişimlerin en belirgin sonuçlarından birini oluşturmuş ve Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasi ve toplumsal dinamikleri üzerinde önemli bir etki bırakmıştır.

5. MEŞRUTİYET'E KARŞI OLUŞAN MUHALEFET: 31 MART 1909 AYAKLANMASI

31 Mart Olayı, siyaset bilimci ve tarihçiler tarafından farklı şekillerde değerlendirilmektedir. Olay, kimilerine göre İttihatçılara karşı bir ihtilal, kimilerine göre gerici/irticai bir isyan, bazı araştırmacılar tarafından da provokasyon olarak değerlendirilmiştir. Olaya ilişkin değerlendirmelerin çeşitliliği, olayın taraflı ve hakikatten uzak bir anlayışla değerlendirilmesinden kaynaklanmaktadır (Aslan, 2010b: 2). Olayların genel sebepleri incelendiğinde, 31 Mart Vakasının tek bir nedene dayanmadığı, aksine birçok olumsuz durumun birleşmesi sonucunda bu isyanın ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. 31 Mart Olayı, Osmanlı tarihinde rejime yönelik çıkan ilk ayaklanma olarak kayıtlara geçmiştir.

1908'de Kanun-ı Esasi'nin yeniden yürürlüğe girmesiyle Osmanlı'daki siyasi çalkantılar durulmuş, ancak Avrupa ile ilişkiler sorun olmaya devam etmiştir. Balkanlar'da toprak kaybı yaşanmış; 5 Ekim 1908'de Avusturya Bosna-Hersek'i ilhak etmiş, Bulgaristan bağımsızlığını ilan etmiştir (Efe, 2017: 284). Azınlıklar, Meşrutiyet'i destekleseler de sunduğu imkânlardan memnun kalmayarak İttihat ve Terakki'ye muhalefet göstermiştir. Osmanlı Ahrar Fırkası ve İttihad-ı Muhammedi Fırkası, İttihat ve Terakki'ye karşı sert muhalefet geliştirmiştir (Alkan, 2010: 68). Ayrıca, Volkan, Mizan, İkdam, Sabah ve Sada-yı Millet gibi gazeteler de Cemiyet'i eleştiren yayınlar yapmış, bu durum toplumda gerilimi artırmıştır. İttihat ve Terakki'nin iktidarı doğrudan ele geçirmeden perde arkasından hükümeti yönlendirmesi de önemli eleştirilerden biridir (Emil, 1979: 395).

İttihat ve Terakki'ye karşı muhalefet, siyasi parti kuruluşları ve basın aracılığıyla başladığı gibi, kısa sürede orduya da yayılmıştır. "Halaskar" isimli bir birlik oluşturan bazı askerler, ordudaki İttihatçı nüfuz mücadelesine tepki göstermiştir (Efe, 2017: 284). Ayrıca, Cemiyet'in orduyu

gençleştirme çabaları, "mektepli-alaylı" çatışmasına yol açmıştır. İttihatçıların devleti perde arkasından yönetmesi ve Meşrutiyet uygulamalarının ulema çıkarlarıyla çelişmesi, ulema sınıfının muhalefet etmesine neden olmuştur. Bununla birlikte, Padişah'a bağlı hafiyelerin ve muhalif gazetecilerin öldürülmesi, 31 Mart Vakası'nın patlak vermesinde önemli bir etken olmuştur. (Bayur, 1959: 273-274; Kodaman ve Ünal, 1996: 166-167).

İttihat ve Terakki Cemiyeti, Meşrutiyet'in ilanından önce istibdat yönetimine karşı adeta hürriyetin sembolü haline gelmişti. Ancak, Meşrutiyet'in ilanı, özellikle 31 Mart Vakası'ndan sonra, antidemokratik usullerle muhaliflerin baskı altında tutulduğu ve otoriter bir yönetimin tesis edilmeye çalışıldığı görülmektedir. Bu durum "istibdadın birinden kurtulduk; ancak başka bir istibdada maruz kaldık" şeklinde eleştirilere sebep olmuştur (Ahmad, 1984: 35). İttihat ve Terakki'nin bu tutumu, Meclis-i Mebusan'ın yasama ve denetleme faaliyetlerinde de söz konusudur (Aydın ve Türkoğlu, 2010: 281).

31 Mart Vakası, İttihatçıların yönetiminden kaynaklanan memnuniyetsizliğin bir yansıması olarak değerlendirilmelidir. Ahrar Fırkası, İttihad-ı Muhammedi Fırkası ve diğer muhaliflerin varlığı, bu görüşü desteklemektedir (Kodaman ve Ünal, 1996: 170; Avcioğlu, 1998: 68). İttihat ve Terakki'nin sert politikaları, muhalefetin güçlenmesinde etkili olmuştur. Olayların, Kanun-i Esasi ve Meşrutiyet rejimini hedef almaktan ziyade, baskıcı yönetimden kaynaklandığı söylenebilir; dönemin muhalif gazeteleri de bu bağlamda Meşrutiyet'e bağlılık vurgusu yapmıştır. İttihad-ı Muhammedi Fırkası ise Meşrutiyet'i İslam dininin bir gereği olarak görmüştür.

31 Mart Vakası, 12 Nisan gecesi Taşkıışla'da bulunan 4. Avcı Taburu'ndaki askerlerin isyanıyla başlamış, ayaklanmaya ulema ve ilmiye öğrencileri de dâhil olmak üzere birçok sivil katılmıştır (Akşin, 1994: 43). İttihat ve Terakki ile 3. Ordu yetkilileri, ayaklanmayı bastırmak için "Hareket Ordusu" oluşturmuş ve bu ordu, Cemiyet'in sempatzanı olan genç ve mektepli subaylardan meydana gelmiştir (Akşin, 1994: 66). Ayaklanma, Hareket Ordusu tarafından kanlı bir şekilde bastırılmış; halkı isyana teşvik etmekle suçlanan Volkan

gazetesi kapatılmış ve başyazarı Derviş Vahdeti Ayasofya Meydanı'nda idam edilmiştir. Sonuç olarak, 27 Haziran 1909'da Meclis-i Milli'nin gizli celsesinde alınan kararla, isyanda etkisi olduğu gerekçesiyle II. Abdülhamit tahttan indirilmiş ve yerine kardeşi V. Mehmet Reşat geçirilmiştir. (Kutay, 1999: 243). II. Abdülhamit Selanik'e gönderilmiş, olağanüstü hal ilan edilmiş ve yeni kurulan kabineye İttihat ve Terakki Cemiyeti'nden birçok üye seçilmiştir (Durdu, 2003: 305). Bu durum ittihatçıların devlet yönetiminde var olan kuvvetini daha da artırmıştır.

6. SONUÇ

II. Meşrutiyet de, tıpkı Tanzimat, Islahat ve I. Meşrutiyet gibi Osmanlı Devleti'nin modernleşme teşebbüsünün bir sonucu olarak değerlendirilmelidir. II. Meşrutiyet'le birlikte Osmanlı Devleti, monarşik yapıdan çıkarak meşrutî bir yönetime geçmiştir. Dolayısıyla, parlamenter ve anayasal bir sistem tesis edilmiştir. Meşrutiyet'le birlikte, hukuki ve anayasal alan başta olmak üzere, siyasi parti ve sivil toplum teşekkülünde de önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Meşrutiyet'in ilanı sadece siyasi alanda bir değişimle sınırlı kalmamıştır. Toplum, sosyal ve kültürel alanda giderek Modernleşmeye/Batılılaşmaya başlamıştır.

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin son derece örgütlü bir yapı olduğu, örgütlenmesinde İtalyan Carbonari hareketinden esinlendiği ve Mason teşkilatlarını model aldığı anlaşılmaktadır. Cemiyet'e net bir ideoloji atfetmek zor olsa da; Cemiyet'in, konjonktür gereği, kuruluş yıllarında Osmanlıcılık fikrini benimsediği, iktidara geldikten sonra Türkçülük ideolojisini ön plana çıkardığı görülmektedir. İttihat ve Terakki Cemiyeti, siyasal ve toplumsal alanda destek bulabilmek için propaganda amacıyla basın ve yayın organlarını aktif bir şekilde kullanmıştır.

Padişah II. Abdülhamit, İttihatçılarla giriştiği siyasal mücadelede başarıya ulaşamamıştır. İttihatçılar, karşılaştıkları baskı, hapis ve sürgün cezalarına rağmen yurt içi ve yurt dışında örgütlenerek siyasi faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. II. Abdülhamit'in İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yurtdışındaki örgütlenmelerini bertaraf etmek amacıyla başlattığı diplomatik

girişimler de sonuç vermemiştir. II. Abdülhamit, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin baskısıyla II. Meşrutiyet'i ilan etmek zorunda kalmıştır. Cemiyet, II. Meşrutiyet'in ilanından sonra devlet idaresinde etkili olmaya başlamıştır.

İstibdat yönetimine karşı bir hareket olarak ortaya çıkan; hürriyet, adalet ve müsavatı halka vadeden İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin, iktidarı devraldıktan sonra otoriter bir yönetim tesis ettiği, bu durumun toplumda, orduda ve bazı bürokratik çevrelerde rahatsızlıklara sebep olduğu görülmüştür. II. Abdülhamit döneminde basın ve ifade hürriyetinin oldukça kısıtlanmış, bu nedenle bu döneme istibdat devri denilmiştir. Meşrutiyetin ilanından sonra özgürlüklerin son derece genişlediği görülmekle beraber özellikle 31 Mart Olayından sonra bu hürriyetlerin tekrar kısıtlandığı görülmüştür. Osmanlı Devleti'ni çöküşten kurtarma iddiasıyla ortaya çıkan ve Osmanlı Devleti'nde rejim değişikliğini başaran İttihat ve Terakki Cemiyeti, Cemiyet üyelerinin önemli bir kısmının oldukça genç ve devlet idaresi konusunda deneyimsiz olmaları, onları devleti çöküşten kurtarma konusunda başarıya ulaştıramamıştır. Ancak, Meşrutiyet'in birikimi ve bu dönemde yetişen kadrolar Cumhuriyet'in ilanında ve Cumhuriyet döneminin inkılaplarında etkili olmuştur.

Etik Beyanı: Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulmuştur.

Destek ve Teşekkür: Bu araştırmanın hazırlanmasında herhangi bir kurumdan destek alınmamıştır.

Katkı Oranı Beyanı: Araştırmanın tüm süreci makalenin beyan edilen tek yazarı tarafından gerçekleştirilmiştir.

Çatışma Beyanı: Araştırmanın yazarı olarak herhangi bir çıkar çatışma beyanım bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Ahmad, F. (1984). İttihat ve Terakki (1908-1914), (çev. Nuran Yavuz), Kaynak yayınları: İstanbul.
- Ahmet İhsan. (1931). Matbuat Hâtıralarım, 1888-1923, cilt 1-2, Ahmed İhsan Matbaası: İstanbul.
- Aksel, M. (1977). İstanbul'un Ortası, Kültür Bakanlığı Yayınları: İstanbul.
- Aksoy A. Ş. (2013). İttihat ve Terakki Cemiyeti Tarihi. Noktakitap: İstanbul.
- Akşin, S. (1980). Jön Türkler ve İttihat ve Terakki, Remzi Kitabevi: İstanbul.
- Akşin, S. (1994). Şeriatçı Bir Ayaklanma 31 Mart Olayı. İmge Kitabevi: Ankara.
- Alkan, M. Ö., (2010). II. Meşrutiyet'te Eğitim, İttihad ve Terakki Cemiyeti, Milliyetçilik, Militarizm veya "Militer Türk-İslam Sentezi" . II. Meşrutiyeti Yeniden Düşünmek (pp.57-85), İstanbul Tarih Vakfı Yurt Yayınları: İstanbul.
- Aslan T. (2008). İkinci Meşrutiyet Düşüncesinin Cumhuriyet'e Tesirleri, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, sayı 21, s. 345-377
- Aslan, T. (2010a). II. Abdülhamit'in jön Türk siyaseti: İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne karşı önlemler. Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 3 (1), 102 - 131. <https://hdl.handle.net/20.500.12451/1073>
- Aslan, T. (2010b). 31 Mart Hadisesi Üzerine Vilayetlerde Çıkan Olaylar Karşısında Alınan Tedbirlere ve Askerî Faaliyetlere Dair Yazışmalar. OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma Ve Uygulama Merkezi Dergisi, 28(28), 1-26. https://doi.org/10.1501/OTAM_00000000553
- Avcioğlu, D. (1998), 31 Mart'ta Yabancı Parmağı, Cumhuriyet Yayınları: İstanbul.
- Aydın, S. (2022). "İki İttihat – Terakki: İki Ayrı Zihniyet, İki Ayrı Siyaset", M.Ö. Alkan (Ed), Modern Türkiye'de Siyasi

Düşünce: Tanzimat ve Meşrutiyetin Birikimi, İletişim Yayınları: İstanbul, , ss. 117-128.

Aydın, S. ve Türkoğlu, Ö. (2010). “İttihad ve Terakki Cemiyeti Programının ve Eyleminin Radikal Dönüşümü: 1908 Öncesi ve Sonrası”, Ferdan Ergut (der.), II. Meşrutiyet’i Yeniden Düşünmek, Tarih Vakfı Yurt Yayınları: İstanbul. ss. 260-285.

Bayur, H. (1959). İkinci Meşrutiyet Devri Üzerinde Bazı Düşünceler. Belleten, 23(90), 267-286.

Bayur, Y. H. (1991). Türk İnkılâbı Tarihi, Cilt: 1 Kısım: 1, Dördüncü Baskı, TTK: Ankara.

Berkes, N. (2002).Türkiye’de Çağdaşlaşma, (Haz. Ahmet Kuyaş), Yapı Kredi Yayınları: İstanbul.

Yayınları.

Birinci, A. (1988). “İttihat ve Terakki’nin İlk Risalesi: Vatan tehlikede” Tarih ve Toplum, Sayı.54 s.9- 14

Burgaç, M. (2018). Osmanlı Devleti’nde Adem-i Merkeziyetçilik Tartışması (1876-1913). Amme İdaresi Dergisi, 52(2): 145-176.

Çavdar, T. (1984), Talat Paşa, Dost Kitabevi, Ankara.

Çavdar, T. (1995).Türkiye’nin Demokrasi Tarihi (1839-1950), İmge Kitabevi: Ankara.

Çavdar, T. (1991). İttihat ve Terakki, İletişim Yayınları: İstanbul

Dağlar, O. (2011). II. Meşrutiyet’in İlanının İstanbul Basını’ndaki Yansımaları (1908). İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi (38). ss. 141-159.

Durdu, M. B. (2003). Osmanlı Devleti’nde Jön Türk Hareketinin Başlaması Ve Etkileri. OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma Ve Uygulama Merkezi Dergisi, 14(14), 291-318. https://doi.org/10.1501/OTAM_0000000502

Efe İ. (2017). Gizli Muhalif Bir Hareketten İktidara: İttihat ve Terakki Cemiyeti Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 5, Sayı: 62, Aralık 2017, s. 277-290. <http://dx.doi.org/10.16992/ASOS.13140>

- Emil, Birol, (1979). Mizancı Murad Bey Hayatı ve Eserleri, İstanbul.
- Enver Paşa, (1991). Enver Paşa'nın Anıları (1881-1908), (haz. Halil Erdoğan Cengiz), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Erdoğan, M. C. (2016). Birinci Dünya Savaşı'nda Mevlevî Alayı Ve Gönüllü Topluluklar Uluslararası Sempozyumu 22-24 Ekim 2015, Kırıkkale-Ankara, Sempozyum Bildiri Kitabı, Kırıkkale.
- Eyicil, A. (1989). Dr. Nazım Bey, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Hanioğlu, M. Ş. (1966). Bir Siyasal Örgüt Olarak İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük (1889- 1902), Cilt I, Üçdal Neşriyat: İstanbul.
- Hanioğlu, M. Ş. (1985). “Batıcılık”, Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi, C 5, İletişim Yayınları: İstanbul.
- İslamoğlu, A. (2018). II. Meşrutiyet Döneminde Siyasal Muhalefet 1908-1913, Gökkuşbu Yayınları: İstanbul.
- Kandemir, F. (1975). Jön Türklerin Zindan Hatıraları, Bir Devrin Siyasî ve Fikrî Tarihi, Muhit Yayınları: İstanbul.
- Kansu A. (1998). “Dünden Bugüne 1908 Devrimi”, Toplumsal Tarih, C. 9 sayı. 55, s. 4-11.
- Karal, E. Z. (1995). Osmanlı Tarihi, Cilt 8, T.T.K. Yayınları: Ankara.
- Karabekir, K. (1993). İttihat ve Terakki Cemiyeti 1896-1909, Emre Yayınları: İstanbul.
- Karakaş, M. (2008). “II. Meşrutiyet Dönemi Fikir Hareketleri”, Yüzüncü Yılında II Meşrutiyet, (ed.) Asım Öz, Pınar Yayınları: İstanbul, s.65- 102
- Kaygusuz, B. N. (1995). Bir Roman Gibi, İhsân Gümüşayak Matbaası: İstanbul.
- Knight, E. F. (2010). Jön Türkler ve II. Abdülhamid. Kariyer Yayınları: İstanbul.
- Kocabaş, S. (1991). Jön Türkler Nerede Yanıldı (1890-1918), Vatan Yayınları: İstanbul.

- Kodaman B. & Ünal, M. A. (1996). Son Vak'anüvis Abdurrahman Şeref Efendi Tarihi II. Meşrutiyet Olayları (1908-1909), Ankara.
- Kodaman, B. (2002). "II. Meşrutiyet Dönemi(1908-19149", Türkler, Cilt. 3, Yeni Türkiye Yayınları: Ankara. ss. 165-192.
- Koloğlu, O. (1985). "Reval"de Osmanlı Gerçekten Paylaşıldı mı?", Tarih ve Toplum, S. 24,
- Kuran, A. B. (1956). Osmanlı İmparatorluğu'nda İnkılap Hareketleri ve Millî Mücadele, Baha Matbaası: İstanbul.
- Kutay, C. (1964). Prens Sabahattin Bey, Sultan II. Abdülhamit, İttihat ve Terakki, Tarih Yayınları: İstanbul.
- Kutay, C. (1999). 31 Mart'ın 90. Yılında, Aksoy Yayınları: İstanbul.
- Kutlay, N. (2010). İttihat Terakki ve Kürtler, Ankara.
- Mardin, Ş. (1995). Jön Türklerin Siyasî Fikirleri (1895-1908), İletişim Yayınları: İstanbul.
- Mardin, Ş. (1998). Türkiye'de Din ve Siyaset, (Makaleler 3), İletişim Yayınları: İstanbul.
- Onar, Sıddık Sami (1966), İdare Hukukunun Umumi Esasları, c.2, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul.
- Ortaylı, İ. (2006). İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı. Timaş Yayınları.
- Mardin, Şerif. (2009). Türk Modernleşmesi Makaleler 4, Derleyenler; Mümtazer Türköne, Tuncay Önder, İletişim Yayınları: İstanbul.
- Ramsaur, E. E. (1972). Jön Türkler ve 1908 İhtilali, (çev. Nuran Ülken), Sander Yayınları: İstanbul.
- Süleyman Tevfik. (2011). II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Elli Yıllık Hatıralarım. Haz. T. Yıldırım ve Ş. Özdemir. Dün Bugün Yarın Yayınları: İstanbul.
- Tansu, S. N. (2003). İttihat ve Terakki İçinde Dönenler, Yeni Zamanlar Yayınları: İstanbul

- Tunaya, T. Z. (1952). Türkiye’de Siyasal Partiler, 1908-1918, Cilt 1, Hürriyet Vakfı Yayınları: İstanbul.
- Tunaya, T. Z. (1996). Hürriyet’in İlanı, İstanbul
- Tural, E. (2004). “Devlet ve Toplum Ekseninde Jön Türklük ve Bir Jön Türk’ün Düşün(dür)dükleri”, Amme İdaresi Dergisi, Mart 2004, Cilt 31, Sayı 1, s. 131 - 147.
- Turhan, M. (2002). Kültür Değişimleri, İstanbul.
- Uyanık, E. (2009). II. Meşrutiyet Dönemi’nde Toplumsal Mühendislik Aracı Olarak Eğitim: İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin Eğitim Politikaları (1908-1918). Amme İdaresi Dergisi, 42(2), 67 - 88.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1956). “1908 yılında Meşrutiyetin Ne Suretle İlan Edildiğine Dair Vesikalar”, Belleten, Cilt 20, Sayı 77.
- Ünüvar, K. (2022). ‘İttihatçılıktan Kemalizme: İhyadan İnşaya’ içinde Tanıl Bora, Murat Gültekingil (eds.) Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt I, Cumhuriyet’e Devreden Düşünce Mirası: Tanzimat ve Meşrutiyet’in Birikimi, 129-142. İletişim Yayınları: İstanbul.
- Vatandaş, C. (2008). Türkiye’nin Batılılaşma Süreci ve II. Meşrutiyeti Hazırlayan Şartlar, 100. Yılında II. Meşrutiyet, Asım Öz Editör, Pınar Yayınları: İstanbul, s. 11-64
- Zürcher, E. J. (2004). “Jön Türkler, Müslüman Osmanlılar ve Türk Milliyetçileri: Kimlik Politikaları, 1908-1938”, Osmanlı Geçmişi ve Bugünün Türkiye’si (Der. Kemal Karpat), çev. Sönmez Taner, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul.
- Yöntem, A. C. (1962). “Genç Kalemlerin Yeni Dil Davası”, Yakın Tarihimiz, cilt 1, sayı 2, İstanbul.

GAZETELER

İkdam, 11 Temmuz 1324/24 Temmuz 1908

İkdam, 12 Temmuz 1324/25 Temmuz 1908

İkdam, 13 Temmuz 1324/26 Temmuz 1908

İkdam, 14 Temmuz 1324 / 27 Temmuz 1908

İkdam, 25 Temmuz 1324 / 7 Ağustos 1908
İkdam, 29 Temmuz 1324 / 11 Ağustos 1908
İkdam, 24 Ağustos 1324/6 Eylül 1908
İkdam, 24 Eylül 1324/7 Ekim 1908
Tanin, 19 Temmuz 1324 / 1 Ağustos 1908
Tanin, 26 Temmuz 1324/8 Ağustos 1908
Tanin, 29 Temmuz 1324 /11 Ağustos 1908
Tanin, 24 Eylül 1324/7 Ekim 1908
Volkan, 28 Teşrinisani 1324/11 Aralık 1908
Sabah, 11 Temmuz 1324/24 Temmuz 1908
Osmanlı, 1 Kanun-ı Evvel 1897
Osmanlı, 1 Kanun-ı Evvel 1897

THE ORGANIZATIONAL STRUCTURE OF THE COMMITTEE OF UNION AND PROGRESS AND ITS ROLE IN THE PROCLAMATION OF THE SECOND CONSTITUTIONAL MONARCHY

Extended Summary

Aim:

This study was conducted to examine the organizational structure of the Unity and Progress Committee and its role in the proclamation of the Second Constitutional Era. The research will be structured around the following key questions:

What is the organizational structure of the Unity and Progress Committee, and how did this structure function?

How did the community's decision-making processes and internal dynamics influence the proclamation of the Second Constitutional Era?

What was the contribution of the Committee of Union and Progress to social and political change?

The necessity of this study lies in understanding the effects of the Committee of Union and Progress on the modernization process of the Ottoman Empire and investigating how these effects resonated in Turkey's political culture. Furthermore, by better understanding the dynamics of the period and the role of the association, it will help to understand the roots of contemporary political transformations in their historical context. Thus, the study aims to provide the reader with a comprehensive understanding of the Constitutional Era and the importance of the Committee of Union and Progress.

Method(s):

The research will be conducted using a descriptive design that will evaluate the activities of the Committee of Union and Progress and their effects in detail. The main body will consist of historical documents and publications related to the Committee of Union and Progress. Using a purposeful sampling method, documents and witness statements from the period will be analyzed. The data collection process will be based on

qualitative research techniques, and historical document analysis and literature review methods will be applied. Newspapers and official documents from the period will be collected and examined. Content analysis will be used as part of qualitative analysis methods, and the data obtained will be evaluated to provide in-depth information on the role and impact of the society. In addition, contextual analysis will be used to examine the relationships with social dynamics.

Findings:

With the proclamation of the Constitutional Monarchy, the Committee of Union and Progress focused on raising public awareness and building social support. It aimed to increase public support through press and publication activities and developed social solidarity by adding the theme of patriotism to educational curricula. During the Second Constitutional Era, the society's organized structure and leadership brought together political authority and the people. The enactment of the Constitution was seen as an opportunity for social transformation and political participation, and this process contributed to the modernization of the Ottoman Empire. However, the lack of sufficient public involvement led to various problems in later periods. Overall, the Committee of Union and Progress had a significant impact on the political dynamics of the period and played an important role in shaping the political culture of modern Turkey. After coming to power, it exhibited authoritarian tendencies.

Conclusion and Discussion:

The limited participation of the people in the constitutional process paved the way for various social and political problems to emerge afterwards. This situation led to a lack of deep harmony in society and political instability. Future studies should examine the effects of the Committee of Union and Progress on society in greater depth; in particular, solutions should be developed to increase public participation at the local level. The declaration of constitutionalism and the social changes that followed should be evaluated in comparison with today's political and social problems, so that lessons can be learned from the past. Furthermore, analyzing the society's

authoritarian tendencies and the opposing dynamics it created among the people is important for understanding its effects on modern political culture.